

בעניין גלות מצרים

הנה מן הראוי להבין עניין הגזירה של גלות מצרים. וכלשונו הקדמון של האלשיך הקדוש בראש ביאורו לספר שמות:

”ראוי כל איש חכם לבב לדרוש ולתור בחכמה, על מה עשה ה' ככה לקדושים אשר בארץ, יעקב וכל הנפש הבאה מצרימה, לתת תחת סבלות מצרים את בניהם ובני בניהם מאתים ועשר שנה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה. מה פשעם ומה חטאתם? והלא לא חשיד קוב”ה דעביד דינא בלא דינא חלילה!”

גזירה קדומה מברית בין הבתרים

והנה גזירה זו הייתה גזירה קדומה מזמן ברית בין הבתרים, וכמו שכתוב בתורה הקדושה בפרשת לך לך¹:

”וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם, יָדַע תְּדַע פִּי גֵר יְהִי זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה” (=ע”כ)

אלא שעל זה עצמו יש להתפלא לכאורה, מה הטעם גזירה זו על עם ישראל? ואף שכמובן **”הנסתרות לה’ אלהינו”**² מכל-מקום ניתנה ראש ונתבונן במה שגילו לנו חכמינו זכרם לברכה, התנאים והאמוראים, הקדמונים והמפרשים ועוד, אפס קצהו תראה, בבחינת הטעמים שנאמרו בעניין סוגיה עמוקה זו של **”גלות מצרים”**.

טעם הרמב”ן לגזירת הגלות והתשובות עליו

והנה ראש המפרשים רבנו הרמב”ן ז”ל, מצינו לו דברים בעניין זה בפרשת לך, ושם סבור הוא ז”ל, שבעטיה של יציאת אברהם אבינו מן הארץ שנצטווה עליה בתחילה מפני הרעב, נחשב לו הדבר לעוון אשר חטא. **”כי האלוקים ברעב יפרדנו ממוות. ועל המעשה הזה, נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה. במקום המשפט, שמה הרשע והחטא”** (=לשון הרמב”ן).

[=ולמי שיתפלא:

וכי מה עניין **”חטאו”** כביכול של אברהם אבינו, שעליו ייענשו כל זרעו אחריו, ומה פשעם ומה חטאתם לסבול בזה?

¹ בראשית טו, יג.

² דברים כט, כח.

עלינו להקדים בזה דברי קדשו של המהר"ל מפראג ז"ל בכמה מקומות, כפי שיובא גם להלן, שהאבות המה שורש לבנים, ולפיכך, כאשר ישנו פגם אף דקה מן הדקה במעשי האבות, יסתעף ויתרחב מזה בהמשך הדורות בעל כרחם, פגם וחסרון בבנים, הצריכים לסבול בכדי לזכך ולצרף את הפגם בשורש שנגרם להם ע"י מעשה האבות] אלא שכבר הרבו להקשות על הרמב"ן קושיות שונות, ולפי הגדרת המהר"ל³ "עד שנעקר פירושו מכל וכל" [=ע"כ שם].

אחת הקושיות הנודעות שמקשים על דברי הרמב"ן היא – שהלוא לפי המבואר בתוספות⁴ ובעוד מקומות, אירוע וחזון "ברית בין הבתרים" התרחש בחרן, בהיות אברהם אבינו ע"ה בן שבעים שנה ועוד בטרם נאמר לו הצו "לך לך מארצך"⁵, שאז הלך אברהם לארץ כנען, וכפי שמעיד הכתוב בעצמו היה אז בן שבעים וחמש שנה, ורק אחר-כך אירעו המאורעות הקשורות לירידת אברהם מצרימה. אם-כן לכאורה קדם הסיבה למסובב, מה שכמובן בלתי אפשרי.

ירידת אברהם למצרים – מעשי אבות סימן לבנים

ובאמת, המתבונן בדברי הרמב"ן ז"ל עצמו שם ובעוד מקומות, ימצא שעצם ירידתו מלכתחילה של אברהם אבינו למצרים, הייתה בבחינת "מעשי אבות – סימן לבנים".

וזה לשון קדשו של הרמב"ן (שם):

"הנה אברהם ירד למצרים מפני הרעב, לגור שם להחיות נפשו בימי הבצורת, והמצרים עשקו אותו חנם לקחת את אשתו, והקב"ה נקם את נקמתו בנגעים גדולים והוציאו משם במקנה בכסף ובזהב, וגם ציווה עליו פרעה אנשים לשלחם".

"ורמזו אליו, כי בניו ירדו למצרים מפני הרעב לגור שם בארץ, והמצרים ירעו להם וייקחו מהם הנשים כאשר אמר "וכל הבת תחיון", והקב"ה ינקום את נקמתם בנגעים גדולים עד שיוציאם בכסף ובזהב וצאן ובקר מקנה כבוד מאד, והחזיקו בהם לשלחם מן הארץ. לא נפל דבר מכל המאורע האב שלא יהיה בבנים" ... (=ע"כ)

הרי, שעצם מאורעות של אברהם אבינו ע"ה שהם בבחינת "מעשי אבות סימן לבנים", נקבעו עוד הרבה זמן לפני כן, ונועדו למעשה להיות עבור בנים בבחינת "צא וכבוש

³ ספר גבורות ה' פרק ט.

⁴ שבת י', ב ד"ה של סדום.

⁵ בראשית יב, א.

ב ט ע ם ג ל ו ת מ צ ר י ם

להם הדרך", דהיינו לסלול את דרכם של בני ישראל העתידיים לרדת למצרים מכוח גזירה קדומה. וזה היה כאמור, עוד מלפני מעשה אברהם עם שרה דלעיל.

גלות מצרים – תיקון לחטא מכירת יוסף

טעם נוסף המובא בקדמונים ז"ל להסביר את הסיבה לגלות מצרים, שזה היה נדרש בתור תיקון לחטא של "מכירת יוסף" ע"י השבטים.

לפי טעם זה, גם יוסף היה צריך לעבור תיקון זה, מפני חלקו במעשה בעקבות הבאתו דיבתן של אחיו רעה אל יעקב אביהם, מה שגרם להשתלשלות המכירה לאחר מכן.

טעם זה מופיע בדברי האברבנאל⁶. והוא מבאר שם גם את חלקם של יתר השבטים: ראובן [שיעץ להשליכו לבור], ובנימין, אף שהיה צעיר לימים בעת המכירה ולא נשתתף בה, מכל מקום נענש בהיותו טפל לשאר השבטים שהיוו רוב מנין ובנין, עיין שם.

רבנו האברבנאל, אף מוצא בגלות מצרים עונש מכוון של "מידה כנגד מידה" עקב מכירת יוסף:

(א) לפי שחטאו במכירתו לארץ מצרים, אי לכך נענשו אף הם בגלותם למצרים.

(ב) לפי שמכרוהו לעבד, לפיכך "עבדים היינו לפרעה במצרים".

(ג) משום שהשליכוהו ליוסף הבורה, לכך נגזר עליהם "פֶּלֶא־הַבֵּן הַיְלֹוד, הַיְאֲרָה תִשְׁלִיכֶהוּ"⁷.

(ד) מחמת שעל ידם נתגלגל יוסף למצרים, לפיכך, במידה כנגד מידה, יגולגלו אף הם בעקבות יוסף, לאותה ארץ מצרים.

ובאמת כבר הובא מעין טעם זה בספר הזהר הקדוש, כמובא בכמה ספרים.

קושיות המפרשים ז"ל על טעם זה

אלא שגם על טעם זה מקשה רבנו המהר"ל "שזה היפך משמעות הכתוב. שהקב"ה אמר לו לאברהם קודם לידת השבטים: "יִדְעַ תִּדְעַ פִּי־גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ... וְעִבְדוּם וְעִנּוּ אֹתָם". וכל מי שיש לו עיניים לראות יראה, כי סיבת המכירה כדי שיבואו לירידת מצרים, שכן דרשו במקומות הרבה [רש"י שם] "וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעֵמֶק חֲבֹרֹן"⁸, מעצה

⁶ בפרשת לך.

⁷ שמות א, כב.

⁸ בראשית לז, יד.

עמוקה של צדיק הקבור בחברון שנאמר לו "פִּי־גֵר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ". והנה היה השעבוד של מצרים סיבה למכירה – לא שתהיה המכירה סיבה לשעבוד" ... (=ע"כ) וואילו האברבנאל בעצמו, מעורר אמנם ספק זה, אבל אינו נרתע מן השאלה. שכן לדברי אברבנאל ז"ל:

"אין להפליא שיהיה השי"ת מייעד עונש קודם מעשה החטא... דוגמת זה תראה בפרשת "כי תוליד בנים", שייעד בחטא ובעונש ובגאולה העתידה לבא אחריו. ובזה הדרך הודיע כאן לאברהם שזרעו יהיו בעבדות על חטאם ההוא, ולא הודיע כאן החטא כי אם העונש, לפי שכוונתו לבד הייתה להודיע זמן ירושת הארץ, לא זולת זה. וכדומה לזה כתב רש"י על הפסוק "הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלַח מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ" שבפרשת משפטים⁹ 'כאן נתבשרו שעתידין לחטוא, ושכינה אומרת להם "פי לא אַעֲלֶה בְּקֶרְבְּךָ"¹⁰, שכפי דעת הרב בישרם בעונש שהוא שליחות המלאך, ולא כתב שם החטא שהוא מעשה העגל לדעתו. וכן היה העניין באברהם, לסיבה שזכרתי" [=ע"כ)

על הטעם של מכירת יוסף, קשה גם כן קושיית האלשיך הקדוש – שאם זהו הטעם, אזי מדוע אפוא התחילה הגלות רק אצל בני השבטים, ואילו לגבי שבטים עצמם הרי כתוב בחז"ל, שכל עוד היה אחד מן השבטים קיים עדיין לא החל הגלות?? והרי הם אלה העיקרים שחטאו בעצמם, והיה העונש צריך קודם לחול עליהם? עיין שם.

טעמי הגמרא לעונש שעבוד מצרים

והנה, בגמרא¹¹, עסקו התנאים הקדושים ז"ל עצמם בשאלה זו בעצמה, וז"ל הגמרא:

"אמר רבי אבהו א"ר אלעזר :

"מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים? מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים [=פרש"י: "שהוליכם למלחמה, כדכתיב 'וַיִּרַק אֶת־חֲנִיכָיו'¹² דהיינו בני אדם שחנך לתורה"].

"ורבי יוחנן אמר:

"משום שהפריש בני אדם מלהיכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר "תֵּן־לִי הַנֶּפֶשׁ, וְהִרְכַּשׁ קַח־לְךָ"¹³ [פירוש: ואברהם נתן לו, שהרי אמר לו "וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לְךָ"¹⁴ ... ואילו עיכבם לעצמו – היה מכניסם תחת כנפי השכינה.

⁹ שמות כג, כ.

¹⁰ שמות לג, ב.

¹¹ נדרים לב, א.

¹² בראשית יד, יד.

¹³ שם, כא.

¹⁴ שם, כג.

”ושמואל אמר:

”מפני שהפריז על מידותיו של הקב”ה, שנאמר ”בַּמָּה אֵדַע פִּי אֵיךְ שָׁנָה”¹⁵
[=פרש”י: ”הרבה להרהר אחר מידותיו של הקב”ה“].

[=ע”כ הגמרא]

ובביאור דברי הגמרא באלו הטעמים, עיין באורך בדברי רבנו המהר”ל ז”ל שם מה שכתב בזה.

ובאמת יש לומר, שטעמי הגמרא אינם נוגעים לעצם גלות מצרים שגלו בני ישראל, אלא באו לבאר הטעם למה נגע העונש באברהם אבינו בהודעת ברית בין הבתרים שנפל עליו צער זה, שאלמלא אלו הטעמים לא היה מגיע לו כן, ועל זה באו דבריהם.

בני ישראל חויבו בגלות בשל חטאיהם במצרים

וראו עוד דברי ה”ספורנו” בפ’ לך¹⁶ שמשמע מדבריו שנקט לכאורה כי גלות מצרים הגיע להם לעם בני ישראל, בעקבות חטאם בדורות המאוחרים אחר רדתם למצרים.

ה”ספורנו” מסתמך בדבריו על הפסוק ביחזקאל¹⁷ האומר כך:

”בַּיּוֹם הַהוּא נִשְׂאֲתִי יָדַי לָהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.. וְאָמַר אֲלֵיהֶם, אִישׁ שְׁקוּצֵי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אֶל תִּטְמְאוּ, אָנִי ה’ אֱלֹקֵיכֶם. וַיִּמְרוּ—בִּי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי, אִישׁ אֶת שְׁקוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת גִּלּוּלֵי—מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ, וְאָמַר לְשָׁפוֹךְ חַמְתִּי עֲלֵיהֶם, לְכַלּוֹת אֶפֶי בָּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם, וְאָעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי.”

[=ע”כ]

וראה רש”י שם:

”אהרן ניבא להם נבואה זו קודם שנגלה הקב”ה על משה בסנה.. וימרו בי. הם הרשעים רובם של ישראל שמתו בשלשת ימי אפלה..” [=ע”כ]

לומד הספורנו [=שם], כי זו סיבת הגלות שנגזרה על ישראל במצרים, אשר הגיד הקב”ה לאברהם בברית בין הבתרים, שהקב”ה היה מגיד לאברהם וקורא הדורות מראש שבניו יתחייבו בשעבוד הגלות.

¹⁵ בראשית טו, ח.

¹⁶ בפרשת ברית בין הבתרים.

¹⁷ שם כ, ח-ט.

ובלשון הספורנו:

"כי אמנם זה לא קרה להם בדורות הצדיקים, שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא התחיל השעבוד, אבל קרה כאשר העוו דרכם כמו שהגיד הנביא יחזקאל... וכל זה הגיד [הקב"ה] למען ידעו דור האחרון בקבלה כי דבר ה' הוא ולא ייחסו הדבר לזולתו". [=ע"כ]

אמנם כפי שנראה בהמשך הדברים, למרות שהדברים אכן מבוססים על דברי הנביא יחזקאל כנ"ל [=ועיין כמו כן בדברי רש"י הקדוש על הפסוק: "אֶבֶן נֹדַע הַדְּבָר" 18 שכתב בזה הלשון: "ומדרשו, נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים לכך", עכ"ל רש"י] – מכל מקום מתוך דברי חז"ל הקדושים שהובאו בכמה מקומות, וחלקם צוטטו לעיל, נראה בעליל, כי גזירת הגלות הייתה גזירה קדמונית על כל פנים, והודעת השי"ת לאברהם אבינו ב"ברית בין הבתרים" תוכיח.

אלא שבאמת אין כאן סתירה, כיוון שדברי הנביא יחזקאל, והדברים שביאר לנו "ספורנו", נכונים המה ביסודם ובטעמם. שיש בהם בכדי לבאר קושי ניכר כיצד הגיעו הדברים לכך באותן הדורות, ששלטה בעם ישראל יד המצרים ובאופן קשה כזה?

לפיכך כתב "ספורנו", שכל זה נעשה אמנם אפשרי רק כאשר העוו דרכם. והתחלת הגלות רק אחרי מות אחרון השבטים תסייע לזאת הסברה, וכן היה בכל עניין ועניין של רוע הגלות, שהשתלשל והגיע אחרי הרעה נוספת בדרכיהם. ואף כי היו ישראל בבחינת אנוסים בדבר זה, וכתשובת מדת הרחמים בזמן שלפני קריעת ים סוף, כאשר מידת הדין ושר של מצרים קטרגו על ישראל וטענו "הללו עובדי עבודה זרה והללו וכו' מה נשתנו אלו מאלו?" על כך השיבה מידת הרחמים "שמה אתה דן אונס כרצון" 19? כמבואר במדרשים. מכל מקום, כפי הנראה היו בדבר בחינות שונות וזמנים שונים, ובכל אופן, בזמני הירידה והחטא "כאן מצא בעל חוב מקום לגבות חובו".

גלות מצרים" – לא כעונש אלא כחיזוק האמונה באלוקים

אכן יש בקדמונים ובמפרשים ראשונים ז"ל, בעלי הפשט ובעלי הקבלה, שנקטו בדבריהם ז"ל, שעניין גלות מצרים לא בא ביסודו כעונש על חטא מסוים דווקא, אלא שהיו סיבות וטעמים עמוקים ושונים לתועלת העניין, שלפיכך גזרה חוכמתו יתברך לרדת בני ישראל לגלות מצרים [וכן בכל הגלויות בכלל].

ונבאר הדברים אחת לאחת בס"ד.

18 שמות ב, י"ד.

19 ילקוט בפרשת בשלח, סוף רמז רלד.

הנה האלשיך הקדוש בראש ביאורו לפרשת שמות, מביא עוד ביאורים שרצו לבאר בזה:

"שמעתי אומרים, אשר הוא [כלומר, סיבת גלות מצרים] למען הודיעם השי"ת את כוחו הגדול, למען יאמינו בו יתברך בתת להם התורה, כי עיניהם ראו את ידו יתברך הגדולה והחזקה בכל האותות והמופתים אשר עשה במצרים. ויש סעד לזה [הטעם] ממאמר הכתוב²⁰ "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֶבְדִים" וכן הוא אומר "וּלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאֲזְנֵי בְנֵי וְבְנֵי בְנֵי אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֵתִי בְּמִצְרַיִם"²¹.

אך האלשיך הקדוש דוחה זאת ואומר:

"הנה כל זה איננו שווה, כי אם להיות מה שהוציאם ביד חזקה בכל המכות הגדולות ההם, היה [הכול] למען ידעו ישראל גדולתו יתברך – עיקרא דדינא פירכא, למה גלו ישראל?? האם יתכן, כי למען יראו מכות היציאה, הקדים גלותם בחומר ובלבנים רד"ו שנה?? ומה הרוויחו דור ראשון ושני, שהוחל בהם השעבוד ומתו שמה, כדי שיראו דור השלישי שיצאו את מכות הארץ ההיא? וטוב היה כי יראו [כבר] דור הראשון את משה השם כי נורא הוא, לדעת את ה', והיו מתנחמים על צרתם בתועלת יציאתם?"

(=ע"כ ב'אלשיך הקדוש')

גם הגאון רבי אליעזר אשכנזי בעל "מעשי ה'" סובר שאין גזירת 'גלות מצרים' באה כעונש לאברהם אבינו, ואלה דבריו:

"עוד ייפלא, שהאיך יתכן לומר שהיה השעבוד הזה לסיבת חטאו של אברהם שנענש בכך, ואנחנו עינינו הרואות שבמראה בין הבתרים שנראה השם יתברך לאברהם באהבה וחיבה נודעת ומפורסמת יתירה.. שבתחילת המראה תיכף אמר לו 'שכרך הרבה מאד' ו'אנכי מגן לך' ובסופה נאמר 'ביום ההוא כרת ה' ברית את אברם לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת', באופן שכל המראה ההיא הייתה דברי אהבה עצומה ויעוד על טובה מופלגת מיועדת לו ולזרעו, והאיך יבשר לו במראה הזאת יעוד רע ומר שעבוד ת' שנה עינוי ולחץ והשלכת בניהם אל היאור ובעבודה קשה ימררו חייהם.. בשגם יבשרהו בהצלחתם ושיעשה להם דין ושיצאו ברכוש גדול בדור רביעי, מה נחמה תהיה לאותם הדורות שנולדו בשעבוד ובלח ומתו במרירות חייהם.. ועוד, האיך יסכים הדעת האנושי שבמשפט ה' ישרים צורי ולא

²⁰ שמות כ, ב.

²¹ שמות י, ב.

עולתה בו יעלה כן שעל שעשה אנגריא יהיו נידונים בניו ת' שנה, וכמה נפשות שנחסרו מצד הלחץ.. זה מה שייפלא בעניין זה."

מכוח הקושיות הללו מגיע גם בעל "מעשי ה'" לכלל מסקנה ברורה, כי 'גלות מצרים' לא באה מצד העונש כלל, ואדרבה כל עיקר עניינה היה בכדי ליצור את עם השם שיפיץ את האמונה באל יתברך בכל העולם, שזאת הרי הייתה מגמת פניו של אברהם אבינו בעולם, ובכך בשרו השם יתברך לאברהם בשורה טובה שבאמצעות זרעו שייולד לו תפרסם אלוהותו יתברך בעולם, וכלשונו:

"כל המראה של בין הבתרים ועניינה להורות שכל עניין ירידת בני אברהם למצרים היה מחויב ומוכרח להשגת שלימות, והיא הבשורה הנבחרת מכל הבשורות שנתבשר אברהם במראה ההיא. כי כל מגמת פני אברהם הייתה לפרסם אלוהותו יתברך ושהוא ברא וחדש הכול יש מאין, וסילק והכזיב כל שאר האמונות הבטלות, וכל חשקו ותאוותו שהש"י ירבה זרע לא הייתה רק כדי שעל ידי זרעו יתפרסם אלוהותו יתברך..

"וכמו שהנפש לא תשיג השלימות הנצחי רק בהכנסה בגוף העכור השפל, כמו כן האומה הישראלית בכללה לא השיגה שלימותה רק בירידתם אל המקום המטונף ההוא של המצריים אשר כל ענייניהם בכוחות הטומאה והכישוף. וכאשר הנפש לא תשיג המנוחה והנחלה עד צאתה מן הגוף, כמו כן ישראל לא באו אל המנוחה ואל הנחלה רק אחר צאתם ממצרים..

[=מדברי ספר 'מעשי ה'" להגר"א אשכנזי, חלק 'מעשי מצרים' פרק ראשון]

"גלות מצרים" – כהכנה לאומה הנבחרת לקבלת התורה

טעמים נוספים ניתנו לגלות מצרים בדברי הקדמונים ז"ל, וכפי שיבואר.

האברבנאל [שם] ובעל העקידה, נתנו טעם מיוחד לגלות מצרים, וז"ל:

"ואנו נאמר, שהיה גלות מצרים גזור מלפניו יתברך לא על צד העונש ובעבור חטא, אלא לתכלית אחר:

"שכאשר ראתה החכמה העליונה על דרך החסד וההטבה.. והוא, שהאומה הזאת הנבחרת והמיוחדת להנהגה והשפעת הא-ל.. היה ראוי שיהיו האנשים ראשונה גולים ומשועבדים בעיניו רב, קודם שייחדו להנהגה האלוקית ושיקבלו תורתו ויזכו בירושת הארץ.. לפי שבכל הדברים ההעדר קודם למציאות וההפסד קודם להווייה, וראה השי"ת שלא היה מן הראוי שבני עמו בהיותם בארץ כנען בשובה ונחת שלווים ושקטים על שמריהם, יכירו וידעו אמיתת אלוהותו ויקבלו תורתו. גם כי לא יהיה עניין שְׁמָה

שיתחדשו ביניהם המסות הגדולות האותות והמופתים, הצריכים להקדים לקיבול האמונה ההיא. לכן הסכימה חוכמתו העליונה, להביא אותו זרע קדש בגלות מצרים.

”וזה, אם מצד ישראל וצרכם, ואם מצד כבוד השם יתברך:

מצד ישראל – כדי לצרפם כצרוף הכסף, כי הנה העם העתידי לקיבול הדבור האלוהי, יצטרך בהכרח להסיר מתוכו כל טומאה ולכלוך, ולזכך נפשו מכל דעה ואמונה נפסדת. וכמו שיכניסו באש את הכסף ואת הזהב לצרפם ולבטל מהם כל תערובת רע אשר בהם, כן יצטרך העם והאומה להביאה בעבודות וייסורים כדי להסיר מתוכם כל מוטה לבררה וללבנה כראוי”.

ומוסיף עוד האברבנאל ומבאר בזה:

”וכן אומר: בהיות השבטים בתוך הכנענים ותועבותיהם, ראתה החכמה העליונה שקודם שיידבק בהם הדבקות הקדוש והאלוהי, יבאו בגלות ובעינוי, כדי שיצטרפו ויתלבנו בו. ובהיותם זכים וטהורים – יוציאם משם, ויהיו ראויים לקיבול התורה והמצוות ולרשת התורה הקדושה, ולהידבק בהם ההנהגה האלוהית בלי אמצעי”.

”כפי זה הדרך – גלות מצרים היה בגזירה מאת השי”ת, לא בדרך עונש ולא על חטא קדום, אלא שהיה לשתי תכליות: א] – כדי לצרוף את בני ישראל; ב] – כדי שיתפרסמו בעולם האמיתות האלוהיות, באמצעות ישראל.

ולפי שזה היה שיישאר ישראל אומה נבחרת לה’ ועם סגולתו, ושיזכו לקבל תורתו ולרשת את ארצו הקדושה – לכן מזה הצד היה גם הגלות הזו, וגם הגאולה ממנו, ‘חסד עליון’.”

ומסיים אברבנאל, וז”ל:

”וזאת הייתה העצה העמוקה שהודיע השם לצדיק הנקבר בחברון, ולשתי התכליות הנכבדים האלה היה ראוי יעקב לרדת בשלשלות של ברזל..²² – עכ”ל אברבנאל, שם.

עול הגלות – כהכנה לקראת קבלת עול תורה

דרך נוספת בהבנת ‘גלות מצרים’ – מצויה בדברי בעל העקידה ועוד קדמונים ז”ל.

וזה לשון “בעל העקידה”:

”אבל היה מעצה עמוקה אלוהית, למען הביא ה’ על אברהם את אשר דבר עליו. מהיות זרעו זה מיוחס אחריו לשמור משמרת ה’ מצוותיו חוקותיו

²² שבת פט, ב.

ותורותיו, ... והיה זה מן הנמנע בחוק טבעם, אם לא כשיוקדם להם "השעבוד הנפלא הזה" [=כלשון בעל העקידה] בידי א' ממלכי האדמה העז והקשה כל הזמן ההוא, כי יקל עליהם אחרי זה לשמור משמרת ה' הנאותה (וגו'), כמו שייעד שמעיה הנביא אל רחבעם כשייעד להסגירם ביד שישק²³ "וַיֵּדְעוּ עֲבֹדְתִי וְעֲבֹדַת מַמְלַכַת הָאֲרָצוֹת".

וכעין זה כתב רבנו השל"ה הקדוש²⁴ וזה לשונו:

"רצה הקב"ה להטביע בליבם עניין העבדות, ולהרגילם בעבדות, כדי שיהיה נקל להם אחר כך עבדות הבורא יתברך. וזה שאמר הפסוק²⁵ "אֲנֹכִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים". וזה עניין שנשאר שם "פְּנֵעַן" לארץ הקדושה, אחר שהייתה של ישראל, אלא הכוונה כי "כנען" לשון הכנעה, "וזה קיום הארץ, שנהיה עבדי השם". וכשפרקנו עול ולא היינו עבדים לו, אז "עֲבָדִים מְשֻׁלוּ בָנוּ"²⁶. וזה עניין ג' מתנות טובות שניתנו לישראל ע"י ייסורים"²⁷.

עד כאן לשון קדשו של רבנו השל"ה.

גלות מצרים – כדי להחליש בישראל כוח היצר

בספר הק' "בני יששכר"²⁸ מביא מהגאון חיד"א שכתב בעניין גלות מצרים, וזה לשונו: "והנה הרב הגדול החיד"א זלה"ה בספרו "כיסא דוד"²⁹ כתב בשם "ילקוט דוד" וז"ל:

"טעם לגלות מצרים, שהתורה רוחנית, ואינה חלה על האדם שיש לו מחשבות רעות ויצר זונה, כי התורה כולה טהורה. וזהו טעם שאומות העולם לא יכלו לקבל התורה, ולכך הכניע הקב"ה את ישראל בגלות מצרים להחליש כוח היצר הרע ותוכל לשכון במ התורה", עכ"ל.

על פי ביאור זה כתב רבנו "בני יששכר" להטעים מקראי קדש שבתורה, כדלהלן:

"הנה על פי זה תבין בפסוק "וַיִּשְׁימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוּ בְּסִבְלָתָם"³⁰, שהכוונה לפי זה, שמפרש מה היא הסיבה של השעבוד ההוא? הוא כוונת

²³ מלך מצרים. דברי הימים ב, יב-ח.

²⁴ בפרשת לך.

²⁵ שמות כ, ב.

²⁶ איכה ה, ט.

²⁷ ברכות ה, א.

²⁸ מאמרים לחודש ניסן מאמר ט.

²⁹ דרוש ח"י לשבת הגדול ד"ה "עוד אפשר".

³⁰ שמות א, יא.

היוצר כל "למען ענותו" שיתחלש ויוכנע חיות היצר, ויישארו מוכנים לקבל אור התורה, ולא יעצרום גשם החומר מלקבל התורה.

וזהו הנרמז למשה בראשית ההתגלות "בְּהוֹצִיאָךָ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם – תַּעֲבֹדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה"³¹, רוצה לומר: אז תבין את הטובה הגדולה, אשר נעשה בעבודות ובשעבוד!..

"והנה החולה כשהוא בחוליו, הנה הרופא משתדל עמו ונותן לו סמים המרים בעל כורחו ושלא בטובתו, וכמשא כבד יכבד הדבר על החולה, כי אינו מבין אז למה יתאכזר עליו להשקותו כוס התרעלה כזה. אבל כאשר ישוב לאיתנו ויעמוד על בוריו, ויקום ויתהלך בחוץ על משענתו, אז יבין למפרע גודל השתדלות הרופא ברחמים וחמלה, ואז ישבח ויודה לרופא הנאמן והרחמן! ובזה תתבונן הדבר גם כאן:

הנה בגזירת היוצר, הנה במצרים מיררו את חיי אבותינו ולא היה מובן להם על מה עשה ה' ככה? עד שעמדו כמעט על בורים בעת צאתם ממצרים, הבינו למפרע הטובה הגדולה מהסמים המרים, שהיא למען ביטול והכנעת חומריותם והחיות הגס כחיי הבהמיות, ושיגו הארת חיי החיים".

"ולזכר זה הוא מצות מרור, לזכר הטובה הגדולה אשר פעל עמנו ריבון כל המעשים להכניע החיות הבהמי, ולעשות אותנו מוכנים כמלאכי רוח לקבל התורה".

עד כאן לשון קדשו של 'בני יששכר' לעניינינו.

תכלית הגלות – לנקות את נפשות ישראל מזוהמתן

האלשיך הקדוש בספרו לפרשת לך, כתב טעם ל'גלות מצרים' – כדלהלן:

"כי הנה כתוב אצלנו בטעם גלות מצרים, כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל לתת להם התורה, אשר על ידה יהיה להם חירות משעבוד מלכויות. אשר להינתן לישראל לא היה אפשר אם לא שתיפסק זוהמתן, כאשר הארכנו במקומו..."

"והנה זוהמת הנחש לא היה כוח להיפסק אם לא באלף דור, כמו שאמרו חז"ל³² "דְּבַר צָוָה לְאַלְף דּוֹר"³³ – זו תורה. אלא שהשי"ת חשב מחשבות להקדם חלאת הזוהמה ההיא בכ"ז דורות... ואחר כך בכור הברזל במצרים,

³¹ שמות ג, יב.

³² בראשית רבה פרשה כח, סימן ד.

³³ תהלים קה, ד.

כמצרף כסף בתוך הכור, עד הגו סיגים מכסף... וכן היה, כי נכנעה ותמרק הזוהמה, וכאשר נטהר, היה הכסף צרוף ויצא ממצרים.

ואשר היה סיגי הזוהמה-פירשו ומתו בימי החושך, ולא יצאו אלא אחד מחמשה... והיוצאים קנו מעלה גדולה וריווח עצום, כי הותכה זוהמתן, עד גדר שבמעט ימים כשעמדו על יד הר סיני פסקה זוהמתן לגמרי³⁴, ויוכנו לשמוע מפיו יתברך תורה... ואמרנו שהוא טעם לגלות מצרים. [=עכ"ל].

ביתר אורך והרחבה נפלאה מבאר את העניין הזה רבנו אלשיך הקדוש, בראש ביאורו לפרשת שמות.

על פי ביאורו של האלשיך, הנה הוא מוצא "טוב טעם" לכמה וכמה עניינים הנראים לעין כל כתמוהים ומוקשים בענייני המקרים שאירעו אצל האבות, וכן עם השבטים שבטי יה בכלל, ועם יוסף הצדיק בפרט. וגם עניין עשרה ניסיונות אצל אברהם אבינו, ולידת יצחק, ואחר כך יעקב בהריון אחד יחד עם עשיו הרשע. ועוד עניינים שונים, עיין שם בדברי קדשו באורך, ותמצא נחת בעז"ה.

ובתוך דבריו כתוב לאמור בזה הלשון:

"על כן מה עשה השם יתברך? הניחם כזה לתוך כור, שמפריש הזהב בצד אחד, והסיגים לצד אחר. והנה הכור הזה הוא מצרים, הנקרא "כור הברזל"³⁵, הלא הוא כי שם תוקף החיצוניות המזוהמת, כי על כן נקרא "ערוות הארץ"³⁶... וכהיתוך כסף בתוך כור, כן אחשבה שקרה למו, כי כאשר גברה במ חלאת הזוהמה, משכתם טומאת מצרים כסיגים בכור, והן המה היו המתים בימי חשך מצרים. ואשר גברה יד קדושתם – יצאו ממנה, ועל כן לא יצאו אלא אחד מחמשה, או מחמישים, או למאן דאמר מחמש מאות³⁷ וגו', כי רובם קלטה טומאת מצרים.

"ואף גם היוצאים, לולא רחמיו יתברך גם הם היו נאבדים, כי עדיין לא היטהרו לגמרי עד כי ספרו חמישים יום, כי כן ימלאו ימי שבעה שבועות לעומת שבעה נקיים וכו', כמו שאמרו בספר הזוהר, ועמדו על הר סיני, כי אז פסקה זוהמתן"..³⁷

"כלל הדברים: כי מה' יצא הדבר להגלותם מצרימה למען ענותם להתיק חלאת זוהמת הנחש, כהיתוך כסף בתוך כור והגו סיגים מכסף"..³⁷

[=ע"כ מלשון אלשיך הקדוש]

³⁴ עבודה זרה כב, א.

³⁵ על פי מאמר הכתוב "ויצא אתכם מכור הברזל ממצרים" – דברים ד, כ.

³⁶ על פי מאמר הכתוב "לראות את ערות הארץ באתם" – בראשית מב, ט.

³⁷ מדרש תנחומא, פרשת בשלח.

בדומה לטעם האמור, כתב הרמח"ל בספרו "דרך השם"³⁸, וזה לשון רמח"ל:

"אחר כך מזכיר יציאת מצרים בפרשת ציצית. והיינו, כי יציאת מצרים היה תיקון גדול שניתקנו בו ישראל, ונשאר הדבר לנצח.

"והיינו, כי מאחר חטאו של אדם הראשון נשאר האנושיות כולו מקולקל כמו שזכרנו.. והיה הרע מתגבר בכולו, עד שלא נמצא מקום לטוב שיתחזק כלל. ואף על פי שנברר אברהם אבינו עליו השלום להיות הוא זרעו לד' נבדלים מכל האומות, הנה עדיין לא היה להם מקום שיוכלו להתחזק ולהתכונן בבחינת אמה שלמה, ולזכות בעטרת הראויות להם – מפני הרע שהיה מחשיך עליהם והזהמה הראשונה, שלא יצאה מהם עדיין".

"ועל כן הוצרך שיגלו [ישראל] למצרים וישתעבדו שם, ובאותו השעבוד הגדול יצורפו כזהב בתוך הכור ויטהרו [=א"ה]: אל פי מאמר הכתוב³⁹ "וַיִּצְא אֶתְכֶם מִפּוּר הַבְּרָזָל מִמִּצְרַיִם".

"והנה כשהגיע הזמן הראוי, חיזק האדון ברוך הוא את השפעתו והארתו על ישראל, וכפה את הרע לפנייהם והבדיל אותם ממנו, ורומם אותם מכל השפלות שהיו בו, והעלם אליו, ונמצאו גאולים מן הרע גאולת עולם; ומשם והלאה, הוקמו לאומה שלמה, רבוקה בו יתברך ומתעטרת בו".

ומסיים רמח"ל בלשון קדשו:

"והנה תיקון שנתקנו לעולמים כמו שזכרנו, וכל הטובות שהגיעו ושמגיעות לנו, כלן תלויות בו; ועל כן נצטוונו לזכור אותו תמיד ולהזכירו בפינו, שעל ידי זה מתחזק התיקון ההוא עלינו ומתאמץ האור בנו, ומתמיד בנו התועלת הנמשך מן התיקון ההוא".

עכ"ל רבינו רמח"ל בספרו "דרך השם".

תיקון נשמות של הדורות הקודמים בבריאה

מדברי המקובל האלקי מוהר"ר חיים וויטאל זי"ע מתבאר, שסיבת גלות מצרים נעוצה היא בתיקון נשמות קדושות וגלגולי נשמות מדורות קדומים, בהם נשמות הקשורות באדם הראשון, בנשמות דור המבול ונשמות דור ההפלגה. וזה לשונו⁴⁰:

"ואומנם ישראל שבאותו דור שהיו בגלות מצרים, הוא סוד אותן ניצוצות של קרי שהוציא אדם הראשון באותן ק"ל שנה⁴¹, והם סוד דור המבול שהיו

³⁸ חלק ד, פרק ד, אות ט.

³⁹ דברים ד, כ.

⁴⁰ בספר 'פרי עץ חיים' למהר"ן, שער חג המצות, פ"א. ומובא לשונו גם בס' של"ה הקדוש, מסכת פסחים,

בשם "מצאתי בקונטרס הנזכר" (ע"ש)

⁴¹ ראו עירובין יח, ב.

גם הם משחיתים את זרעם על הארץ, להיות משורש ההוא עד שנימוחו.. אחר כך נתגלגלו בדור ההפלגה, ועליהם כתיב "לִרְאֵת אֶת־הָעִיר וְאֶת־הַמְּגִדֵל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם"⁴², ממש בנוי דאדם קדמאה..⁴³ כי כבר הודעתך שכולם נשמות קדושות ועצמות רק שאחיות החיצונים בהם הם המקלקלים אותם, ואחר שיצרפו ויזדככו יהיו נשמות קדושות אחר תום מהם חלאת טומאתם. וכבר ידעת כי אדרבא אן החיצונים אוחזים אלא בנשמות היותר קדושות...

"ואמנם גלות מצרים, כל ענינה לא היה רק לצרף נשמות ההם, ולכן באו באותו שיעבוד הגדול, "וַיִּמְרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבְלִבָּנִים"⁴⁴ כנגד החומר והלבנים שהיו עושים בדור ההפלגה, והבן זה".

[ע"כ העתקה מספר 'פרי עץ חיים' למהרח"ו]

ובספר הקדוש "שער הפסוקים" [פ' שמות] דיבר מהרח"ו בקדשו, וזה לשונו:

"ובזה יתורץ לך קושיא אחת גדולה שהתחבטו בה גדולי עולם, ואפילו בספר הזוהר בפ' שמות⁴⁵ :

"שאל ר' אלעזר לרשב"י אביו, טעם לגלות מצרים למה היה הגלות ההוא, ועוד, למה במצרים יותר מבשאר ארצות? ועוד יש תוספת שאלה, והיא: למה היה הגלות באופן השעבוד המכוער ההוא "וַיִּמְרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבְלִבָּנִים"⁴⁶??

"וזה עניין מבואר עם הנזכר לעיל, כי נשמות אלו נטבעו בקליפות באומת מצרים, ולכן לפי שבתחילה בדור המבול חטאו בהשחתת (וכו'), אשר לכן נימוחו אז בימי המבול במים רותחין, לכן גם עתה גזר עליהם פרעה "פֶל־הַבֶּן־הַיְלֹוד, הַיְאִרְה תִּשְׁלִיכֵהוּ"⁴⁷.

"ולא גזר אלא על הזכרים, לפי שהם חטאו בהשחתת.. ולא הנקבות. וכנגד מה שחטאו בגלגול דור ההפלגה "הָבָה נִלְבְּנָה לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה לְשָׂרְפָה"⁴⁸ לבנות את העיר ואת המגדל לעלות ולכפור בעיקר ולהילחם בו, לכן גם עתה נאמר במקומו "הָבָה נִתְחַפְּמָה לוֹ"⁴⁹, כנגד "הָבָה נִלְבְּנָה לְבָנִים". "וַיִּמְרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם" לבנות פיתום ורעמסס, כנגד העיר והמגדל ההם".

[ע"כ לשון מהרח"ו ב'שער הפסוקים']

⁴² בראשית יא, ה.

⁴³ היינו בני אדם הראשון, היות שהיו ניצוצות קרי שיצאו מאדם כמבואר.

⁴⁴ שמות א, יד.

⁴⁵ דף יד ע"ב, אפס קצהו יובא בס"ד לקמן.

⁴⁶ שמות א, יד.

⁴⁷ שמות א, כב.

⁴⁸ בראשית יא, ג.

⁴⁹ שמות א, י.

[ועיין שם דברים נוראים העומדים ברומן של עולם, בדבר פרטי השעבוד והגאולה על ידי משה רבנו דווקא, ובחינות ישראל ובחינות הגרים והערב רב "והמבין-יבין"]

*

דברים מבהילים ונוראים בעניינינו, מצינו בדברי ה"זוהר הקדוש" בראש פרשתנו =פרשת שמות]. ונעתיק חלק מהדברים בס"ד, עם תרגום ללשון הקודש, הלקוח בעיקר מביאור בעל "הסולם":

"בעוד שהיו יושבים [בדרך, שהלכו בה התנאים רבי שמעון ואתו עמו בנו רבי אלעזר, והתנא רבי יהודה], אמר ר' אלעזר לרבי שמעון אביו: מה ראה הקב"ה להוריד את ישראל למצרים בגלות?

אחרי דברים עילאיים על סוד בחינת עם ישראל וקומת הבניין של י"ב השבטים, בא ה"זוהר הקדוש" ומבאר את הרקע והטעם העליון לירידת בני ישראל לגלות מצרים:

"כד חמא קב"ה" – כאשר ראה הקב"ה את השמחה הגדולה של העולם הזה, שנשתכלל כעין עולם של מעלה, אמר, פן ח"ו יתערבו י"ב השבטים בשאר העמים, ויישאר פגם בכל העולמות! מה עשה הקב"ה? טלטל את כולם מכאן לכאן ["טלטל לכולהו מהכא להכא"], עד שירדו למצרים לשבת בדירותיהם בתוך עם קשי עורף, המבזים מנהגייהם ומבזים אותם להתחתן בהם ומלהתערב עמהם, וחשבו אותם לעבדים. הזכרים מאסו בהם והנקבות מאסו בהם "עד דאשתכלל כלא בזרעא קדישא" [פי' עד שנשתכלל הכול בזרע קודש] בלי תערובת נוכרי, ובינתיים נשלם עוונם של העמים, שנאמר "כי לא שלם עוון האמורי עד הנה". וכאשר יצאו בני ישראל ממצרים, יצאו צדיקים קדושים, שנאמר עליהם: "שבטי י-ה לישראל עדות".

ומסיים שם בזוהר הקדוש:

"אתא ר' שמעון ונשקיה ברישיה!" – כלומר, למשמע דברי תורת אמת אלו מפיו של בנו רבי אלעזר, אזי מרוב שמחה נשקו על ראשו.

ומבאר שם בעל ה"סולם":

"שלפי דברים אלו, מיושבים היטב השאלות שנשאלו בידי ר' אלעזר. שכן, שתי השאלות הלא היו, א' למה נגלו ישראל, הב', למה למצרים דווקא..

"והכול מיושב, מפני שמתוך פחד כביכול שלא רצה הקב"ה שיתערבו חלילה השבטים בין האומות, משום כך הגלם לא בין האומות שיהיו מוקירים לישראל ומכבדים אותם, אלא דווקא למצרים הגלה אותם, שהיו אומה בעלי גאות ומבזים ומואסים בישראל, והיו שם עד שלם עוון האמורי, ובאו לארצם היא ארץ ישראל, שאז כבר היו בבחינה זו, שאין עוד פחד וחשש עליהם שיתערבו בין העמים.

ב ט ע ם ג ל ו ת מ צ ר י ם

ומתאר והולך ה"זוהר הקדוש" [שם] הרושם העצום והשמחה הגדולה ששררה במקום, בעת שהתנאים הקדושים הרצו את דברי תורתם הקדושים, המאירים כספירים:

"ייתב ר' שמעון, ור' אלעזר בריה קאים ומפרש מילי דרזא דחכמתא, הו אנפוי נהירין כשמשא". כלומר – שישב ר' שמעון, ור' אלעזר בנו עומד ומפרש דברי סודות החכמה, והיו פניו מאירות כשמש, והמילים מתפזרות כביכול ומעופפות באוויר הרקיע. ישבו שני ימים, ולא אכלו כלום. קרא על זה ר' שמעון, "והיה שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל" וגו'. וכך אמר: ומה אנו, שזכינו לדבקות ה' שעה אחת, היה כך, שחלפו עלינו באור ה' שני ימים, שלא ידענו היכן אנו. משה רבנו ע"ה, שהכתוב מעיד עליו "ויהי שם ארבעים יום 'וגו' – על אחת כמה וכמה!

ירידת ישראל למצרים – ושכינה עמהם

והנה על עצם זמן ירידת ישראל למצרים, ואחר כך התחלת הגלות, כתוב ב"זוהר הקדוש" [שם, וגם לפני ואחרי כן בכמה מקומות] דברים נוראים.

ואלו דברי הזוהר הקדוש:

"רבי יוסי ורבי אלעזר אמרו: האי פרשתא, מלין עילאין אית בה, דתנן, בשעה שירדו אלו המרכבות והמחנות הקדושים, שהם צורת י"ב שבטים החקוקים למעלה בכסא, כולו עאלן למידר עמהון, הדה הוא דכתיב "איש וביתו באו".

"ותני חכמים: רבי אלעזר בן ערך, כד הוה מטי להאי פסוק [= "איש וביתו וגו' ראובן שמעון" וגו'], הוה בכי, דתניא: אמר רבי אלעזר בן ערך, בשעתא דאזלי ישראל בגלותא, אתכנשו כולו נשמתא דשבטין למערתא מכפלתא, צוחו ואמרו: "סבא סבא, כאבא דבנין, לאו בלאותא דעלמא דיין! [כלומר: כאב הבנים בני ישראל בזמן גלותם, אין על עפר משלון, בניך כלהו משתעבדין בקשיו, עם אחרין עבדין בהו נוקמין דעלמא".

"בהיא שעתא, איתער רוחיה דהוא סבא [=פירוש, של יעקב], רשותא שאיל ונחית [=ביקש רשות וירד למצרים], קרא קב"ה לכל רתיכו ומשרייתיה, ומלכיהון בראשיהון, ונחתו כלהו עם יעקב ועם שבטוהי. שבטין נחתו חי עם אבוהון, ושבטין נחתו מתים עם אבוהון, הדא הוא דכתיב "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה וגו', וכתוב "ראובן שמעון לוי וגו'.

ומובאים דברי ה"זוהר הקדוש" הללו, באינספור מן הספרים הקדושים. ודי בזה.

וכן מובא היסוד הזה לפני כן ב"זוהר הקדוש", שהדבר הזה נכון ונוגע גם לכל שאר גלויות עם בני ישראל. ו"זוהר הקדוש" כותב, שזהו עניין גילוי מראה המרכבה

הקדושה שהיה לנביא יחזקאל, שהתנבא דווקא בגלות ועל אדמת ניכר, והלא כבר ידוע מדברי חז"ל, שאין הנבואה בכלל שורה בחוצה לארץ אלא בארץ ישראל.

וכותב עוד ב"זוהר הקדוש" על זאת:

"כד נחתו לבבל" [=כאשר ירדו בני ישראל לגלות בכל אחר חרבן הבית], נפתחו השמים, ושרתה רוח נבואה על הנביא יחזקאל, "וראה מה שראה" [=כלומר, מעשה מרכבה]. ואמר להם הנביא לישראל, הרי אדוניכם [קוב"ה כביכול] כאן, וכל צבאות השמים והמרכבות שבאו לדור עמכם. "לא הימננהו". כלומר: בני ישראל שבאותו הדור לא האמינו לדברי הנביא שכך הוא, עד שנצטרך לגלות כל מה שראה – כך וכך ראיתי. וכל מה שגילה להם, היה אז לפי הצורך. "כיוון דחמי ישראל כך, חרו". פירוש: כששמעו הדברים מפי יחזקאל, לא פחדו על גלותם כלל, כי ידעו שהקב"ה לא יעזוב אותם. וכל מה שגילה, ברשות העליון גילה.

ותנינן:

"בכל אתר דישראל גלו, תמן שכינתא גלתה עמהון. והכא בגלותא דמצרים מה כתיב, "ואלה שמות בני ישראל" וגו'. כיון דכתיב "בני ישראל", מהו "את יעקב", "הבאים איתו" אצטריך למימר? אלא, "אלה שמות בני ישראל", אינון רתיכין ומשריין עילאין דנחתו עם יעקב, בהדי שכינתא, בגלותא דמצרים".

[=עד כאן – מדברי ה"זוהר הקדוש"].

לסיום עסקנו בפרשתא דא – נביא דברים אחדים מדברי רבותינו הקדושים רועי החסידות זללה"ה, אפס קצהו, מקצת של מקצת מדברי קודשם של רבותינו ה"שפת אמת", ורבנו הקדוש בעל "בית יעקב" מאיזביצא – זכר צדיקים לברכה.

וזה לשון קדשו של בעל "שפת אמת" [שמות תרל"ו]:

במדרש [רבה כאן]: "וְאַהֲבוּ שְׁחָרוּ מוֹסֵר"⁵⁰.

"בא לתת טעם גלות מצרים שנגזר על אבותינו, בתחילת שורש בני ישראל, שהיה זה לטובה והכנה לכל הגליות.

ופירוש "שמות פְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַפְּאִים" – לשון הווה, כי השמות הללו הם הכוחות המסייעים לבני ישראל בכל זמן ועת צרה.... ואם היה התחלת הגלות בזמן אחר, לא היו ראויים להמשיך עמהם כוחות הקדושים הללו. לכן סיבב השי"ת להיות הגלות מצרים [מתחיל] בשורש בני ישראל, וממילא נשאר

⁵⁰ משלי יג, כד.

הבטחה זו בכל עת צרה, פי' שעל ידי צרה זו, נמשך להיות עמהם בכל הצרות". (ע"כ).

ואלו דבריו בשנת תר"מ וד"ה 'בפסוק':

"כי הנה החכמים הגידו, כי גלות מצרים וכל הגלויות, הם להעלות נצוצי הקדושה שבכל המקומות, כאשר מצינו 'פְּגַן־ד' פְּאָרֶץ מִצְרַיִם'⁵¹. ואם כן, בוודאי היה נמצא שם [במצרים] מטמוניות. וגם בדברי יוסף רמזו חז"ל, שהטמין שם מטמוניות. ובוודאי גם המצריים, אותן החכמים שהיו בהם, הבינו זאת, ולכן רצו לענות את בני ישראל בעבודת הפרך, שלא יהיה להם [=לבני ישראל] כוח להוציא בלעם מפיהם. והיינו דכתיב "פן ירבה", וכשמתרבה הטוב על הרע, מתבררים הטובים מהתערובות... שפיזור בני ישראל [בגלות בין האומות] הוא רק כדי להוסיף עליהם גרים כמ"ש בגמרא, והוא רמז לניצוצות קדושות כנ"ל".

[ע"כ לשון 'שפת אמת']

*

ונעתיק לבסוף גם מדברי רבנו הקדוש "בית יעקב" מאיזביצא זי"ע, אודות "גלות מצרים".

וזה לשון רבנו "בית יעקב" על ספר שמות, בריש פרשת שמות⁵²:

"וכשנכנסו (ישראל) למצרים, ונעלם מהם מה שהיה נגלה לפניהם עד הנה, עד שמצדם לא היה ניכר ההבדל שבינם לבין מצרים. ואז ירדו בכל פעם יותר לגלות. והיו יכולים לירד מאד, והיו יראים אולי יפסידו שם כל כך עד שיהיו נאבדים ח"ו לגמרי בתוך תוקף הגלות וההסתר.

"לכן הראה להם השי"ת בטוחות גדול. וכל מה שנכנסו יותר למצרים, היה נותן להם השי"ת יותר קדושות וסייעתות עליונות גבוהים יותר, לקבוע בתוך ליבם. והשם יתברך הכניס עצמו בזה לשמרם ולאחוז אותם, שלא יצאו מייחוס של ישראל כמו שהבטיח ליעקב אבינו⁵³ "אֲנֹכִי אֶרְדֶּה אִתְּךָ מִצְרַיִם, וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶה גַם־עִלָּה", שהסייעתא שלו ילך עמהם שלא יוכלו לצאת מן הקדושה של השי"ת.

"וזהו מן הטעמים שהוצרכו ישראל להיכנס לגלות מצרים, כדי שיקנו קדושות גבוהים מאוד".

(עכ"ל 'בית יעקב')

⁵¹ בראשית ג, י.

⁵² עניין ו.

⁵³ בראשית מו, ד.

עוד כתב רבנו "בית יעקב" בפרשת יתרו⁵⁴, וזה לשונו:

"אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים"⁵⁵.

"המאמר הזה, הוא הכלל של כל העולם וקיומו.

"וזה [הכוונה] 'הוצאתיך ממצרים'. כי "גלות מצרים" מורה על שעבוד הדעת של האדם, שאז נקרא 'עבד'. ולזה נקראת 'מצרים' [מלשון] שהאדם 'צר' בדעתו ומשועבד.

"ובשום גלות לא היה שעבוד הדעת כזאת. כי מצרים נקרא "ערות הארץ"⁵⁶, ושם היה גם המחשבה בשעבוד ובעבדות. אכן בשאר גלויות, אין המלך [המושל] שולט רק על המעשה, ועל הדיבור. ו"מִבֵּית עֲבָדִים" מורה, שישראל היו מוקפים בעבדות מצרים כמו 'בית' שמקיף האדם מששה צדדים, עד שלא היו מרגישים כלל שהם תחת שעבוד, ושהיה מקודם בני חורין. שהיה נדמה להם שהם מקושרים בטובה, שהוא עיקר החיים, וכדאיתא⁵⁷ "אין עבד יכול לברוח ממצרים". [פירוש] שנדמה להם שטוב להיות עבד שם, מלהיות במקום אחר בן חורין, מחמת שהיה להם כל הטובות. וכמו שאמרו⁵⁸ "זְכַרְנוּ אֶת־הַדָּגָה". ולא הבינו, איך אפשר שייגאלו, שזה הגלות היה קשה מכל הגלויות, יען שלא היה להם עוד דברי תורה, שיזריחו בהם תקיפות ובטיחות. "ולכן נקרא 'בית עבדים'. ולזה הוצרכה זו הישועה להיות על ידי הקב"ה בעצמו, שלא היה כוח בשום מלאך ושרף להיכנס שם. וגם הוצרכה להיות ביד חזקה ובזרוע נטויה"...

"ובמתן תורה הראה השי"ת לישראל [באמרו "אנוכי ה'א אשר הוצאתיך ממצרים" וגו'] שכפי שהיו ישראל ישנים בגלות, אכן השי"ת היה ער. שמשעה שירדו למצרים, עד שיצאו, היה הקב"ה עוסק ביציאת מצרים. שהירידה היא היציאה. שבעיקר מרירות השעבוד, בנה עבורם כל צמיחת הישועות וכל הטובות"...

"שקודם שנכנסו ישראל לשם, נתנו מצר וגבול לכבוד השי"ת, ונדמה להם 'שבמצרים' אין שם כבודו. שלא הבינו בתפיסתם, איך נמצא שם [במצרים] כבודו יתברך. והשם יתברך רצה להראות לישראל, שגם שם נמצא כבודו. לזה הכניסם למצרים, שיטעמו מההסתרה שנמצא שם, ואחר שיתבררו, יבינו שאין מקום פנוי מכבודו יתברך, שמלוא כל הארץ כבודו. שזהו עיקר היקרנות, כשמתעלה כבודו יתברך מגודל ההסתרה.. כי בשביל זה היא עיקר ירידת הנשמה לתוך הגוף, ובריאת ישראל בעולם הזה – להאיר שמלא כבודו

⁵⁴ עניין קג.

⁵⁵ שמות כ, א.

⁵⁶ בראשית מב, ט.

⁵⁷ מכילתא בפרשת יתרו.

⁵⁸ במדבר יא, ה.

